
Мова вигнання і прийняття: ладіно як зв'язок між іспанською та турецькою культурами

Ірина Віталіївна Прушковська

кафедра іноземних мов, КНУ імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ORCID 0000-0003-1949-0911

Марина Ігорівна Морєва

кафедри іноземних мов, КНУ імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ORCID 0009-0004-2115-3193

Анотація: Статтю присвячено комплексному осмисленню взаємозв'язку між масштабними історичними процесами кінця XV століття та сучасними лінгвокультурними реаліями, що збереглися у межах Турецької Республіки. Йдеться, насамперед, про вигнання єврейського населення з Іспанії внаслідок Альгамбрського едикту 1492 року, яке спричинило масову міграцію сефардських євреїв до Османської імперії. Цей примусовий акт етнокультурного витіснення виявився не лише травматичним розривом із материнською культурою, а й початком нового мовного і культурного конструювання у приймаючому середовищі. Особливу увагу приділено мові ладіно (джудезмо) – варіанту середньоіспанської мови, збагаченому елементами івриту, арабської, грецької, балканських мов та, згодом, турецької. Ладіно не лише зберегла граматичні та лексичні риси іспанської доби Реконкісти, а й стала культурним кодом, який забезпечував колективну пам'ять, стійкість і самоідентифікацію сефардської громади в нових соціолінгвістичних умовах. У статті аналізуються механізми адаптації ладіно в османському й турецькому суспільстві, зокрема в сферах освіти, релігії, медіа, побутового спілкування та родинної традиції. Також розглядаються ключові чинники занепаду цієї мови в XX столітті: процеси асиміляції, тиск модернізації, зміни мовної політики в Туреччині та глобалізаційні тенденції. Окрему увагу приділено сучасним ініціативам із відродження та збереження ладіно як інструмента міжкультурного діалогу й носія унікальної історико-культурної спадщини. Наведено приклади проєктів, підтримуваних ЮНЕСКО, академічними інституціями та громадами нащадків сефардів. Таким чином, ладіно постає не лише як мова вигнання, а й як живий символ пам'яті, культурної тяглості та зв'язку між іспанською та турецькою культурами. Його збереження відкриває нові перспективи для вивчення мовної гібридності, полілінгвізму та культурної інтеграції в багатокультурному глобалізованому світі.

Ключові слова: ладіно, джудезмо, сефарди, вигнання з Іспанії, Османська імперія, Туреччина, міжкультурна комунікація, мова та ідентичність, ЮНЕСКО, мовна спадщина.

1. Вступ

Мова ладіно, відома також як джудезмо або сефардська іспанська, є унікальним культурно-лінгвістичним явищем, що постало на перетині єврейської, іспанської та османсько-турецької цивілізацій. Її виникнення є наслідком історичної травми — вигнання євреїв із Іспанії у 1492 році, проте подальше функціонування демонструє приклад стійкої адаптації, культурного гібридизму та багатовікової трансмісії колективної пам'яті [14].

Туреччина стала одним із головних просторів існування цієї мови, зокрема завдяки поліетнічній політиці Османської імперії та підтримці сефардської громади. У сучасному глобалізованому світі ладіно перебуває під загрозою зникнення, однак водночас викликає нову хвилю академічного інтересу та ініціатив із його збереження.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом дослідження є мова ладіно як соціокультурний і комунікативний феномен, предметом дослідження — функціонування мови ладіно в історичному, культурному та лінгвістичному контекстах Іспанії, Османської імперії та Туреччини, а також механізми її збереження та відродження.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є здійснення комплексного міждисциплінарного аналізу мови ладіно як культурного мосту між іспанською та турецькою традиціями в контексті історичної пам'яті, вигнання та міжкультурного діалогу. Серед завдань дослідження варто виділити наступні:

1. Розкрити історичні передумови формування мови ладіно внаслідок вигнання сефардів з Іспанії.
2. Охарактеризувати культурно-мовні особливості ладіно та її трансформацію в османському середовищі.
3. Дослідити роль ладіно як носія колективної пам'яті та ідентичності.
4. Оцінити сучасний стан ладіно та проекти з її відродження (зокрема, ініціативи ЮНЕСКО, Ізраїльського національного інституту ладіно, цифрові архіви тощо).

4. Аналіз літератури

Науковий інтерес до мови ладіно простежується як у межах єврейських студій, так і в лінгвокультурології та соціолінгвістиці. Значний внесок у дослідження ладіно зробили Аїм Відаль Сефіа, Девід М. Буніс, Трейсі К. Гарріс, Моше Лазар, Марі-Крістін Вароль та інші [9; 3; 6; 7; 14].

Сучасні публікації зосереджуються на аналізі архаїчних форм кастильської мови в ладіно, культурній ролі фольклору, функціонуванні в османському медіапросторі, а також на процесах занепаду мови у XX столітті. Окремо варто виділити проекти на зразок *Ladino 21*, *Digital Ladino Library*, *Sephardi Voices*, що спрямовані на збереження пам'яті та оцифрування джерел.

В українському науковому дискурсі дослідження ладіно залишаються поодинокими та фрагментарними. Тема потребує подальшого міждисциплінарного аналізу із залученням історичного, лінгвістичного, культурологічного та соціокультурного підходів.

5. Методи досліджень

Історико-лінгвістичний метод застосовується для аналізу процесів становлення, розвитку та трансформації мови ладіно в контексті історичних подій, зокрема вигнання сефардських євреїв з Іспанії у 1492 році та їх подальшого переселення до Османської імперії. Метод дозволяє дослідити еволюцію мовної структури, шляхи збереження архаїчних рис середньоіспанської мови та поступове включення лексичних і граматичних елементів інших мовних систем, зокрема грецької, турецької, арабської, іврити та балканських мов.

Культурологічний підхід дозволяє інтерпретувати мову ладіно не лише як лінгвістичне явище, а як носія культурної пам'яті, ідентичності та символічного значення для сефардської громади. Цей підхід забезпечує аналіз мовних практик як елементів культури — через їх зв'язок із релігією, звичаями, цінностями, традиціями та культурними наративами.

Метод кейс-стаді (case study) застосовується для детального аналізу сучасних ініціатив, спрямованих на збереження, документування та популяризацію мови ладіно. Це, зокрема,

проекти ЮНЕСКО, цифрові архіви, освітні програми та культурні фестивалі, які дозволяють осмислити перспективи відродження мови в глобалізованому світі.

6. Результати досліджень

У сучасній лінгвістиці зростає інтерес до мов, які виникли та розвивалися в умовах історичного вигнання, діаспори та міжцивілізаційного перетину. Одним із яскравих прикладів такого мовного явища є ладіно. Саме на територіях сучасної Туреччини, в умовах поліетнічного та поліконфесійного середовища, мова ладіно не лише збереглася, а й набула нових рис, адаптуючись до нових соціокультурних реалій.

Ця мова, що зберігає у своїй структурі граматичні, лексичні та орфографічні риси середньоіспанської доби Реконквісти, з часом зазнала глибоких змін, спричинених контактами з місцевими мовами: османською турецькою, грецькою, арабською, балканськими діалектами, а також постійною присутністю іврити в сакральному дискурсі [5]. Таким чином, ладіно постає як приклад транскультурного мовного габітусу, що водночас зберігає архаїчність і демонструє високу адаптивність.

Функціональне навантаження цієї мови в сефардському середовищі виходило далеко за межі комунікативної сфери: ладіно виконував роль носія колективної пам'яті, засобу міжпоколіннєвої трансмісії традицій, об'єкта етноконсолідації та символічного ресурсу самовизначення. Особливу значущість ладіно набуває у контексті Турецької Республіки, де протягом кількох століть зберігалися найбільш стабільні осередки сефардської культури (Стамбул, Ізмір, Салоніки) [5]. Саме тут ладіно виконував функцію лінгвістичного посередника між двома цивілізаційними системами — іспанською та османсько-турецькою. Іспанська поетика, лексика та синтаксичні конструкції транслиювалися крізь призму турецьких культурних практик, утворюючи новий культурний синтез.

У цьому аспекті ладіно постає не лише як результат історичної травми, а й як інструмент виживання, збереження і переосмислення культурної спадщини в умовах вимушеного мультикультуралізму. Його транслінгвістичний характер дозволяє говорити про ладіно як про мову, що репрезентує перетин не лише мовних систем, а й способів мислення, ієрархій цінностей і культурних орієнтацій [15].

У системі культурного всесвіту, що сформувався довкола мови ладіно, виняткове місце належить сефардській літературі — своєрідному текстуальному архіву, який акумулює досвід вигнання, транскультурного переходу та багатоетапної ідентифікації спільноти в діаспорі. Сама по собі література на ладіно, попри свою позацентрову позицію в європейському каноні, функціонує як складна форма культурної пам'яті: вона не лише репрезентує історичну травму, а й виступає як механізм її перетворення на засіб спадкоємності, опору асиміляції та збереження спільнотної мови як онтологічного маркера буття в розсіянні [10].

Ладіно в літературному дискурсі — це не просто інструмент письма. Це мова, яка одночасно фіксує й реконструює суб'єктивні та колективні наративи втрати, адаптації, зміни культурного горизонту [12]. Її синтаксична архаїка, лексичні нашарування османізмів, івритизмів, геленізмів і романізмів створюють унікальний мовний пласт — діахронічно конденсований і синхронно гібридизований.

У цьому літературному контексті імена таких авторів, як Іцхак Альхарізі, Еліезер Яков або Рафі Навон, набувають значення не лише індивідуального авторства, а й колективного голосу сефардської традиції, втіленого у текстах, що структурно поєднують дві ментальні географії — Іспанію як втрачений духовний центр і Османську імперію як простір нової культурної генерації [13]. Тематично ці твори тяжіють до мотивів екзилу, есхатологічного очікування повернення (до Сіону або до умовної ідеальної Іспанії), ностальгії за епохою *convivencia* та поступового утвердження в чужому, але прийнятому соціокультурному середовищі.

Літературна мова ладіно — це не мова індивідуального стилю, а мова ритуальної реконструкції: її тексти зазвичай побудовані на повторюваних мотивах, фольклорних формульностях, притаманних усним формам культурної комунікації. Її стилістичні домінанти — інтертекстуальність, алюзії на сакральні тексти, поєднання релігійної лексики з елементами побутового нарративу, що створює унікальну поетику «вигнаного голосу», який прагне не лише розповісти, а й передати саму можливість пригадування.

Письменство на ладіно також демонструє особливу форму текстуальної циркуляції: тексти часто не мали чіткої авторської належності, адаптувалися під соціокультурні контексти конкретної громади, переписувалися, видозмінювалися, що свідчить про домінування комунітарної функції над індивідуалістичною. Саме ця колективна поетика забезпечувала стійкість мови в умовах постійної мобільності, утисків і міжкультурних контактів [13]. У цьому сенсі сефардська література на ладіно виступає не лише об'єктом філологічного інтересу, а й джерелом знання про мову як суб'єкт травматичної пам'яті, інструмент мікроісторії, поле герменевтичного переосмислення того, що означає жити між мовами, культурами й політичними кордонами. Через письмову традицію ладіно функціонує як жива тканина культурного резистенту — здатного зберігати голос вигнанців у світі, де мова ідентичності дедалі частіше розчиняється в мовчанні.

У лінгвістичному аспекті ладіно зберегла низку рис, притаманних кастильській іспанській XV століття, зокрема:

- вживання форм на кшталт "*fijo*" (замість сучасного "*hijo*"),
- збереження лексем на кшталт "*andar*" (йти) у значенні, що втратило актуальність у сучасній іспанській,
- використання синтаксичних структур типу "*la casa de mi padre está grande*" [4, с.18].

Ці архаїзми стали своєрідним символом "замороженої" ідентичності, що підтримувала тісний зв'язок із доекзильовим минулим.

Перебуваючи в мультиетнічному просторі Османської імперії, ладіно зазнала суттєвих трансформацій під впливом мовного оточення. Зокрема, до її лексичного складу проникла значна кількість запозичень із:

- османської турецької: *balta* (сокира), *kira* (домоправителька), *para* (гроші),
- грецької: *kandil* (світильник), *bakaliko* (магазин),
- італійської та французької, особливо в період пізнішої модернізації: *avion* (літак), *bureau* (офіс), *gazeta* (газета).

Цей процес супроводжувався також граматичними змінами. Наприклад, поряд із типовим іспанським порядком слів з'являлись структури з впливом турецької постпозиції означень, як-от: *la mesa grande del comedor* ("великий стіл їдальні") трансформувалась у структури з виносом описових компонентів [2, с. 87].

Упродовж століть ладіно функціонувала як основна мова спілкування в сефардських громадах і виконувала різноманітні соціальні ролі:

- релігійна сфера: переклади Танаху (*Tanaj*) на ладіно, такі як "*Me'am Lo'ez*", були надзвичайно популярними і доступними для широкого загалу;
- фольклор: ладіно була носієм багатої усної традиції — пісень (*romansas*), казок, приказок (*dichos*), прислів'їв;
- освіта: з кінця XIX століття мережа шкіл Альянсу (Alliance Israélite Universelle) почала модернізувати освіту серед сефардів, частково витісняючи ладіно на користь французької, однак саме цей період сприяв формуванню світської ладіно-літератури;
- періодика: з'являються перші друковані газети, такі як *La Epoka*, *El Tiempo*, *El Luzero de la Pasensia*, які видавалися ладіно і відображали сучасні теми: політика, торгівля, мода, наука.

Приклад із газети *La Epoka* (Салоніки, 1875) [8]:

"*El Imperador Ottoman es amigo del progreso, i los Djudios deven ser leales ciudadanos.*" (Османський імператор є другом прогресу, і євреї повинні бути лояльними громадянами)

Цей уривок демонструє не лише синтаксичні особливості ладіно, а й лояльну риторичку щодо імперії, що була типовою для тогочасних єврейських публікацій. Мова ладіно забезпечувала символічну безперервність між поколіннями. Її роль як сакральної та ритуальної мови, зміцнювала не лише релігійну, а й емоційно-ціннісну ідентичність громади. Навіть ті, хто частково втрачав повсякденну практику мови, зберігали емоційний зв'язок із нею як з мовою "предків", "молитви", "родинного дому".

Згідно з опитуваннями, проведеними у XX столітті серед нащадків сефардів у Туреччині, Болгарії та Ізраїлі, саме ладіно асоціюється у респондентів з "теплом дитинства", "мовою бабусі", "мовою обрядів", тобто виступає як етноментальний маркер [3, с. 40]. Особливу цінність ладіно набула в модерний період, коли зі зростанням впливу європейських мов (французької, турецької, івриту) ладіно почала поступатися у сфері освіти та преси. Саме тоді серед сефардської інтелігенції формується ностальгічний дискурс щодо мови: ладіно починає репрезентувати не лише засіб спілкування, а й носій втраченого "золотого" минулого, символ традиції, який треба захистити від забуття.

З'являються ініціативи з архівації та документації мови. Наприклад, фольклористка Матильда Коен-Сарано почала збирати й публікувати традиційні *kuentos* у 1970-х роках, підкреслюючи, що мова ладіно — це не просто засіб спілкування, а культурна пам'ять, втілена в текстах, голосах і наративах [1, с.13].

Сефардські громади в Ізраїлі, Франції, Туреччині, США та Латинській Америці досі репрезентують ладіно як символ єдності діаспори. Зберігаючи традиції співу, театру, кулінарії й мовлення, вони передають не лише мовні знання, а й **колективну історію виживання**, адаптації й культурної гнучкості. У сучасному Ізраїлі, попри домінування івриту, функціонують театральні трупи, фольклорні гурти (*Los Pasharos Sefaradis*), які виконують пісні ладіно як **акт пам'яті**, а не лише як естетичну практику.

У ХХІ столітті ладіно (юдео-іспанська) постає як одна з мов, що перебуває на межі зникнення, попри її надзвичайну історико-культурну цінність як спадку сефардського єврейства. Нині, згідно з класифікацією ЮНЕСКО, ця мова належить до категорії мов, що перебувають під серйозною загрозою зникнення (*severely endangered language*), оскільки більшість її носіїв — це літні люди, які проживають у різних країнах, зокрема в Ізраїлі, Туреччині, США, Франції та державах Латинської Америки. Активне повсякденне використання мови обмежене, а мовна передача між поколіннями майже припинилася. У цьому контексті питання відродження та збереження ладіно набуває не лише лінгвістичного, але й культурно-політичного значення.

За даними ЮНЕСКО та лінгвістичних досліджень [11], кількість активних носіїв ладіно не перевищує 50–60 тисяч осіб, з яких лише незначна частина користується нею у побуті. Основні регіони, де ще можна почути ладіно:

- Ізраїль — близько 30 тисяч носіїв, переважно люди старшого віку;
- Туреччина — до 8–10 тисяч носіїв, зосереджених у Стамбулі;
- Франція, Аргентина, США — по кілька тисяч у кожній країні.

У більшості випадків ладіно виконує функцію пасивного мовного ресурсу — її розуміють, але не використовують активно, особливо молодші покоління. У 2000-х роках ЮНЕСКО визнало ладіно частиною нематеріальної культурної спадщини, а також включило її до переліку мов, яким загрожує зникнення. Було створено окремі програми підтримки:

- Міжнародний день ладіно (*International Ladino Day*), який відзначається щорічно 5 грудня;
- підтримка публікацій та лінгвістичних досліджень у партнерстві з університетами Іспанії, Ізраїлю, Франції;
- підтримка створення електронних ресурсів (словники, текстові корпуси).

У 2023 році ЮНЕСКО також долучилась до спільного проєкту з оцифрування стародруків ладіно, зосереджених у бібліотеках Стамбула, Салонік та Єрусалима.

У 1997 році в Єрусалимі було засновано Національний авторитет ладіно (Autoridad Nacional del Ladino) за підтримки Міністерства культури Ізраїлю. Його цілі включають:

- підтримку досліджень і викладання ладіно в університетах (Єврейський університет, Бар-Ілан тощо);
- публікацію часопису *Aki Yerushalayim* — провідного журналу ладіно з 1979 року (поновлено в цифровому форматі у 2020-х роках);
- організацію конференцій, мовних таборів, театральних постановок;
- популяризацію мови через медіа, зокрема радіо *Kol Israel en Ladino* [1].

Інститут також веде активну термінологічну та лексикографічну діяльність, видаючи оновлені словники, посібники та граматики. Цифровізація стала однією з ключових стратегій у збереженні ладіно. Створено низку інтерактивних платформ і електронних корпусів, серед яких:

- Ladino Digital Library (Іспанія, Університет Гранади): цифрова колекція пісень, рукописів, літературних творів;
- The Sephardic Studies Digital Collection (Університет Вашингтона, США): понад 1 800 артефактів (книги, газети, грамофонні записи);
- Proyecto Ladinokomunita: онлайн-форум, що об'єднує носіїв мови у всьому світі через переписку ладіно;
- Aki Yerushalayim (digital) — журнал, що регулярно публікує статті, огляди, поезію та новини на ладіно.

Окрему роль відіграють соціальні мережі, де формуються молодіжні ініціативи з відновлення мови через музику, стендапи, меми, блоги. Наприклад, молоді музиканти в Ізраїлі та Туреччині виконують модернізовані *romansas*, поєднуючи традиційні мелодії з сучасними ритмами.

Попри ці зусилля, відродження ладіно стикається з рядом труднощів:

- відсутність міжпоколіннєвої передачі;
- низький престиж мови серед молоді;
- брак фінансування для мовних програм у діаспорі.

Однак спостерігається також позитивна динаміка — формування нео-ладіно і зростання інтересу до мови серед науковців, митців, викладачів. Паралельно ладіно набуває статусу культурного капіталу, який об'єднує сефардські громади по всьому світу.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень.

Перспективи подальших досліджень у сфері вивчення мови ладіно відкривають широкий спектр можливостей для глибшого розуміння як лінгвістичних, так і соціокультурних аспектів цього феномену. Зокрема, одним із важливих напрямків є детальне порівняльне вивчення ладіно у різних географічних регіонах, зокрема в Іспанії, Туреччині, Ізраїлі та інших країнах, де розселилися сефарди. Це дозволить простежити специфіку регіональних мовних варіантів, а також механізми адаптації мови в різних соціокультурних контекстах.

Також актуальним є міждисциплінарний аналіз взаємозв'язку ладіно із сучасними процесами глобалізації, міграції та транснаціональності, який сприятиме кращому розумінню динаміки мовної ідентичності у сефардських громадах. Зокрема, перспективним є дослідження впливу цифрових технологій та соціальних мереж на збереження та популяризацію ладіно, а також розробка методик цифрової лінгвістики для створення інтерактивних ресурсів і навчальних платформ.

Важливо також продовжити вивчення соціолінгвістичних факторів, що визначають вибір мови та її функціонування серед молодшого покоління носіїв ладіно. Аналіз мовної поведінки, ставлення до мови та мотивації збереження може допомогти у формуванні ефективних культурно-освітніх програм, спрямованих на підтримку живого використання ладіно. Крім того, перспективним є поглиблений аналіз текстового корпусу ладіно, зокрема усної традиції,

фольклору, літератури, що дозволить виявити особливості семантичних, стилістичних та прагматичних характеристик мови, а також сприятиме її популяризації у науковому та культурному середовищі.

Насамкінець, подальші дослідження можуть бути спрямовані на оцінку ефективності існуючих ініціатив з відродження мови ладіно, а також розробку нових стратегій і проєктів на міжнародному рівні, які враховуватимуть особливості сучасної соціокультурної ситуації сефардських діаспор і забезпечуватимуть сталий розвиток мови як цінного культурного ресурсу.

8. Висновки

Проведене дослідження підтвердило, що формування мови ладіно є безпосереднім наслідком історичних подій, пов'язаних із вигнанням сефардів з Іспанії в кінці XV століття. Цей драматичний процес не лише спричинив демографічні зміни, а й створив умови для розвитку ладіно як унікального мовного явища, що виступає своєрідним культурним та комунікативним феноменом у новому середовищі.

Дослідження культурно-мовних особливостей мови ладіно виявило, що ця мова зберегла багато архаїчних рис іспанської мови, які поступово зазнавали впливу османської лінгвокультурної традиції. Процес трансформації ладіно у середовищі Османської імперії супроводжувався інтеграцією запозичень, адаптацією граматичних і лексичних норм, що відображає складну динаміку між збереженням і змінами в мовній системі. Цей аспект підтверджує глибоку взаємодію мови з соціокультурним контекстом її носіїв.

Додатково встановлено, що ладіно відіграє ключову роль у підтриманні колективної пам'яті та ідентичності сефардської спільноти. Через мову зберігаються важливі культурні наративи, традиції та цінності, що формують внутрішнє відчуття спільності та історичної спадщини. Таким чином, ладіно виступає не лише засобом комунікації, а й культурним мостом, який поєднує покоління та сприяє міжкультурному діалогу.

Оцінка сучасного стану мови ладіно свідчить про існування суттєвих викликів, пов'язаних із її поступовим занепадом через зменшення кількості носіїв та зміни соціокультурного середовища. Водночас, реалізовані міжнародні і національні ініціативи, зокрема програми ЮНЕСКО, діяльність Ізраїльського національного інституту ладіно, а також створення цифрових архівів, спрямовані на її збереження та відродження. Ці проєкти демонструють, що ладіно продовжує відігравати важливу роль у сучасному культурному ландшафті, підтримуючи ідентичність сефардської діаспори та сприяючи збагаченню мовного різноманіття.

Список літератури:

- 1) Autoridad Nacional del Ladino. (1997–2024). *Official publications*. Jerusalem: Autoridad Nacional del Ladino.
- 2) Bunis, D. M. (1999). *A Lexicon of the Hebrew and Aramaic Elements in Modern Judezmo*. Jerusalem: Magnes Press.
- 3) Bunis, D. M. (2018). *Voices from the Sephardic World: A Ladino Reader*. Jerusalem: Magnes Press.
- 4) Cohen, M. (1995). *Folklore sefardí: Cuentos en judeoespañol*. Madrid: CSIC.
- 5) Dubov, G. P. (2010). Ladino in Turkey: Rescuing an endangered language. *My Jewish Learning*. <https://www.myjewishlearning.com>
- 6) Harris, T. K. (1994). *Death of a Language: The History of Judeo-Spanish*. Newark: University of Delaware Press.
- 7) Lazar, M. (1978). *Sefarad: Judeo-Spanish Studies*. Los Angeles: University of California Press.

- 8) Media Diversity Institute. (2015–2023). *El Amaneser preservation*. <https://www.media-diversity.org>
- 9) Sephiha, H. V. (1982). *L'agonie du judéo-espagnol*. Paris: Entente.
- 10) Stein, S. A. (2022). *Ladino Lives: Between Memory and Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- 11) UNESCO. (2024). *Atlas of the World's Languages in Danger*. Paris: UNESCO Publishing.
- 12) Universidad de Granada. (n.d.). *Ladino Digital Library*. Retrieved March 10, 2025, from <https://ladino.ugr.es>
- 13) University of Washington. (n.d.). *Sephardic Studies Digital Library & Museum*. Retrieved March 10, 2025, from <https://jewishstudies.washington.edu/sephardic-studies>
- 14) Varol, M.-C. (2009). *El judeo-español: lengua, literatura, historia*. Barcelona: Icaria.
- 15) Wikipedia contributors. (2024). *History of Jews in the Ottoman Empire*. In *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Jews_in_the_Ottoman_Empire

The language of expulsion and acceptance: Ladino as a connection between Spanish and Turkish cultures

Iryna Vitaliivna Prushkovska

Department of Foreign Languages, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0003-1949-0911

Marina Igorivna Moreva

Department of Foreign Languages, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID 0009-0004-2115-3193

Abstract: The article is devoted to a comprehensive understanding of the relationship between the large-scale historical processes of the late 15th century and the contemporary linguistic and cultural realities that have survived within the Turkish Republic. First and foremost, it concerns the expulsion of the Jewish population from Spain as a result of the Alhambra Edict of 1492, which led to the mass migration of Sephardic Jews to the Ottoman Empire. This act of forced ethnocultural displacement was not only a traumatic break with the mother culture, but also the beginning of a new linguistic and cultural construction in the host environment. Particular attention is paid to Ladino (Judezmo) – a variant of Middle Spanish enriched with elements of Hebrew, Arabic, Greek, Balkan languages and, later, Turkish. Ladino not only preserved the grammatical and lexical features of the Spanish of the Reconquista era, but also became a cultural code that ensured the collective memory, stability, and self-identification of the Sephardic community in new sociolinguistic conditions. The article analyses the mechanisms of Ladino adaptation in Ottoman and Turkish society, particularly in the spheres of education, religion, media, everyday communication and family tradition. It also examines the key factors in the decline of this language in the 20th century: assimilation processes, modernisation pressures, changes in language policy in Turkey, and globalisation trends. Special attention is paid to contemporary initiatives to revive and preserve Ladino as an instrument of intercultural dialogue and a bearer of a unique historical and cultural heritage. Examples are given of projects supported by UNESCO, academic institutions, and communities of Sephardic descendants. Thus, Ladino emerges not only as a language of exile, but also as a living symbol of memory, cultural continuity, and connection between Spanish and Turkish cultures. Its preservation opens up new perspectives for the study of linguistic hybridity, multilingualism, and cultural integration in a multicultural globalised world.

Keywords: Ladino, Judezmo, Sephardim, expulsion from Spain, Ottoman Empire, Turkey, intercultural communication, language and identity, UNESCO, linguistic heritage.
